

Aikaviitteisyys kolmivuotiaiden suomalaislasten kielessä

1. Johdanto

Turun ”Suomalaiskielten omaksumisen tutkimushanke” (K. Toivainen – J. Toivainen 1994, K. Toivainen 1996) ja pohjoismainen projekti ”Language Development – a Scandinavian Perspective” (Strömqvist et al. 1994, 1995) ovat toimineet yhteistyössä tutkiessaan kielenomaksuminan ongelmia, jotka liittyvät aikaan ja tilaan viittaamiseen. Osana tätä tutkimusta tarkastelen seuraavassa kolmivuotiaan lapsen aikaviitteisyyden keinoja Toivaisen Oulun-otoksen materiaalin pohjalta (J. Toivainen 1976, 1980).¹

Oulun-otoksen lasten aicasuhteiden omaksumisen varhaisvaiheet on selvitetty useissa tutkimuksissa, ja temporaalisten verbisuffiksien ilmaantuminen näiden lasten kieleen on pääosin kartoitettu kahden ja puolen vuoden ikään asti (J. Toivainen 1977, 1980, 1987, 1990, 1994; Ahonen 1980; Vuojamo 1982). Tarkastelen jatkoa, siis otoksen kolmivuotiaiden kielessä esiintyviä, entises-tään laajenevia temporaalisen referenssin keinoja. Tuon lyhyesti esiin neljän kolmivuotiaan lapsen yhdessä nauhoitteessa spontaanisti käyttämät aikaviitteisyyden morfologiset, leksikaaliset ja syntaktiset ilmaisukeinot. Lisäksi viitataan muutamain esimerkein otoksen lasten neljännen ikävuoden lopulle osu-vaan temporaalisten keinojen ekspansioon.

2. Aikaviitteisyys tutkimusongelmana

Ihmisen kokemus ajasta liittyy usein liikkeeseen, koska muutos kuuluu ajan olemukseen. Liikkeen ja muutoksen havainnointi on pikkulapselle aikaviit-

¹ Artikkelit pohjautuu esitelmiin, jotka olen pitänyt Jyväskylän fennougristikongressissa lap-senkielen symposiumissa 12.8.1995 ja ”Suomalaiskielten omaksumisen tutkimushankkeen” Tu-run symposiumissa 15.5.1996.

teisyys ilmaantumisessa keskeistä. Tähän ajalliseen muuttumiseen on yhteydessä se, mitä otamme vastaan ympäröivästä todellisuudesta, ja näin myös jatkuvuus ja toistuvuus tulevat relevanteiksi havainnoinnissamme. Jo kielenomaksunnan varhaisvaiheista nämä neljä, liike, muutos, jatkuvuus ja toistuvuus, liittyvät aikasuhteiden ilmaisemiseen.

Useimmiten aikaa on pidetty lineaarisena jatkumona, aika-akselina (esim. Lyons 1977, 710, Berman–Slobin 1994, 5, 19). Tällä aika-akselilla ajan lineaarinen virta sitten näyttääytyy. Toisaalta ajan kulkua voisi kuvata myös syklinä, joka lapsen ja hänen ympäristönsä kielessä on yhteydessä lähinnä vuorokauden ja vuodenaikojen vaihteluun. Aikaviitteisyys, temporaalireferenssi, ymmärretään aikasuhteiden lingvistiseksi koodaamiseksi (Behrens 1993, 4–5). Temporaalisuudesta voidaan erotella piirteitä, kuten tapahtuman sijoittuminen aika-akselille tai ajan sykliin. Kielen keinoin voidaan osoittaa myös tapahtuman sisäisiä temporaalisia ominaisuuksia, esimerkiksi prosessin kestoa. Tässä tekstissä *tapahtuma* merkitsee 'hetkellistä tapahtumaa', 'jatkuvaa prosessia' tai jopa 'pysyvää tilaa', siis samoin kuin englannin termi *event* merkitsee 'events, processes, states' (Herweg 1990, Behrens 1993).

Kokemus ajasta liittyy nykyhetkeen, sitä edeltävään menneeseen hetkeen ja nykyhetkeä seuraavaan tulevaan hetkeen. Kielen avulla koodatut aikamuodot, siis tempukset, ovatkin oikeastaan vain preesens, preteriti ja futuuri, joista suomen kielessä futuuria ei ilmaista verbisuffiksin keinoin. Niin sanotut liittotempukset eroavat tempuksista paitsi muodollisesti kopulan käytön vuoksi myös siten, että ne semanttisesti ilmaisevat eri tapahtumien keskinäisiä suhteita, eivät vain sijaintia aika-akselilla. Ne ilmaisevat tapahtuma-ajan suuntaa viittaushetkeen nähden. Näin ne voidaan erottaa varsinaisista tempuksista omaksi ryhmäkseen, ja niistä puhuttaessa voidaan käyttää nimitystä *taksis*. (Termistä *taksis* ks. Jakobson 1957, Thelin 1978, J. Toivainen 1987, 41–51, Kangasmaa-Minn 1988, 17–26.)

Suomessa tapahtuma paikannetaan ja suhteutetaan aika-akselille merkitsemällä se puheessa verbisuffiksien avulla eli tempus- ja taksismerkinnöillä, siis yksinäistempuksilla ja liittomuodoilla. Monissa kielissä tapahtuman sisäisten aikasuhteiden merkintä käy verbissä esiintyvän morfologisen aspektikategorian avulla. Kuten tunnettua, suomalaiskielet käyttävät toisia keinoja, mm. syntaktisesti objektin sijamerkinän vaihtelua (Ikola 1961, 93–99), mikä aineistojemme laadunkaan vuoksi ei hevin tule esiin vielä pikkulapsilla. Tähän yhteyteen olen kuitenkin liittänyt J. Toivaisen tapaan (1990, 20–21, 26) prosessinsisäisiä aikasuhteita ilmaisevien frekventatiivis-kontinuaatiivisten suffiksien käytön. Perinteisesti on morfologian kuvauksessa katsottu nämä suffiksit johtimiksi erotukseksi taivutussuffikseista. (Hakulinen 1941 ja 1979, 257–302; Wiik 1976, 135–162). Semantiikaltaan derivaatiosuffiksit voidaan liittää temporaalisten taivutussuffiksien rinnalle kuvattaessa temporaalisen viittausjärjestelmän kehittymistä suomalaislapsen ensikielen, koska ne tuovat

kuvaan prosessinsisäisen aikaan viittaamisen. Kontinuaatiivisia, frekventatiivisia ja momentaanisia verbijohdoksia alkaa ilmaantua pikkulasten puheeseen sporadisesti jo varhain.

Käsitesysteemissään Reichenbach (1947, 288–290) erottaa kolme ajankohtaa luonnehtiessaan aikamuotojen semantiikkaa. Ne ovat puhehetki, tapahtumahetki ja viittaushetki. Niitä ilmaistaan verbisuffikkeilla mutta myös käyttämällä ajan adverbiaaleja aikaviitteisyyden tarkentamiseen ja täsmentämiseen. Puhehetki on tavallisesti deiktinen keskus. Peruskäsitteitä määriteltäessä onkin erotettava referenssi ja deiksis. Referenssi on se osa kielellisen ilmauksen merkitystä, joka yhdistää merkityksen ei-kielelliseen tarkoitteeseen. Temporaalireferenssi viittaa siis ajankohtaan tai ajanjaksoon. (Behrens 1993, 5–6.)

Deiktinen referenssi (Lyons 1977) on tietyn puhujan kielenkäyttöön pohjautuva referenssi ja liittyy tiettyyn tilanteeseen. Siksi deiktinen referenssi on vaihteleva: se heijastelee puhujan näkökulmaa, kuten pronominit *sinä* ja *minä* tai adverbit *eilen*, *tänään*, *huomenna*. Näin temporaalinen deiksis viittaa aiempaan, samanaikaiseen tai seuraavaan tapahtumaan katsottaessa deiktisestä origosta, viittauksen lähtökohdasta. Puhehetki on tavallisesti tällainen deiktinen origo. Tämä systeemi on nimeltään relatiivinen erotukseksi absoluuttisesta eli anaforisesta systeemistä (Miller–Johnson–Laird 1976, 410; Behrens 1993, 5–6). Absoluuttisessa systeemissä referentti on kontekstissa aikaisemmin määrytynyt. Silloin deiktinen origo voi olla esimerkiksi nimenomainen vuosi, josta muut ilmaukset lasketaan täsmällisesti: ”Projekt alkoi *vuonna 1993* ja loppui *kaksi vuotta myöhemmin*.” Pikkulasten kieliympäristössä on tavallisesti kyse relatiivisesta aikasysteemistä (vrt. Lieko 1995).

Temporaalisuuden käsite sisältää monia seikkoja. Niitä ovat Bermania ja Slobinia mukailleen (1994, 19) seuraavat: (1) tapahtuman paikantaminen aika-akselilla; (2) eri tapahtumien keskinäiset aikasuhteet; (3) sellaiset tapahtumien aikasuhteet, joita osoitetaan morfologisesti verbinmuotojen tempus-, taksis- ja aspektikategorioilla, leksikaalisesti täsmentävillä aspekti- ja paikannusmerkinnöillä (adverbeilla ja muilla partikkeleilla) sekä syntaktisesti temporaalisilla konjunktiolla ja upotuksilla, suomessa myös objektinsijan vaihtelulla.

3. Suomen kielen aikaviitteisyyden keinot

Aikaviitteisyyden ilmaisemiseen suomen kieli tarjoaa morfologisia, leksikaalisia ja syntaktisia keinoja. Kaikki nämä keinot ovat tietysti kontekstuaalisesti sitoutuneet toisiinsa, vaikka kieliopillisesti edustavatkin eri tasoja. Omaksuminenkaan ei näin ollen ole yksiselitteisesti peräkkäistä, vaikka syntaksin keinot vakiintuvatkin käyttöön muita myöhemmin.

3.1. Morfologisin keinoin ilmaistu aikaviitteisyys

Morfologisin keinoin ilmaistu aikaviitteisyys liittyy yksinäistempusten ja liittomuotojen käyttöön sekä prosessinsisäisiä suhteita ilmaisevien verbijohdinten käyttöön. Ensikielen omaksunnan näkökulmasta verbisuffikseihin liittyvää temporaalireferenssiä on kuvannut J. Toivainen (1987, 37–54; 1990, 17–32). Hänen mukaansa temporaalisuuden ilmaisemiseen liittyy kolme suffiksisysteemiä: aikamuutosysteemi, johon kuuluvat oikeastaan vain yksinäistem-pukset, toiseksi taksissysteemi, jolla ilmaistaan tapahtuma-ajan suuntaa ja johon kuuluvat ns. liittomuodot, sekä kolmanneksi perinteisessä kuvauksessa derivaation piiriin liitetty aspektintapainen systeemi, jolla ilmaistaan prosessinsisäisiä aicasuhteita. Tarjolla olevista johtimista *ele*-pohjaiset poikkeavat muista produktiivisuutensa vuoksi ja muistuttavat eniten taivutus-suffikseja. (Suomen kielessä näiden aicasuhteiden ilmaiseminen ei ole pakollista, niin kuin on ns. aspektikielissä, joten olen valinnut termiksi sanan *aspektintapainen*.) Mielestäni tämä jaottelu on tarkoituksenmukainen suomen omaksu-misen tutkimuksessa.

Aspektintapaisen systeemin ei ole katsottu kuuluvan varsinaiseen verbin-taivutukseen, kuten aspektisysteemi kuuluu monissa indoeurooppalaisissa kie-lissä. Tämän suomen aspektintapaisen systeemin tehtävä on kuitenkin peri-aatteessa samanlainen kuin muiden kielten aspektin. Sen keinoin voidaan muodostaa puheena olevan prosessin keston viittaavia ilmauksia (*laulelin*, *laulahtelin*). Indoeurooppalaisissa kielissä termillä aspekti viitataan obli-gatoriseen näkökulmaan, jonka puhuja ottaa tilanteeseen: tapahtuma voidaan esittää loppuun suoritettuna, loppuun suorittamattomana tai jatkuvana (com-pleted, incompleted or ongoing; ks. Lyons 1977, 703–718; Stephany 1985, 38–43, Behrens 1993, 10–11). Suomen aikuiskielen tutkimuksissaan Ikola on jo 1961 (s. 93) tähdentänyt, että hänen näkemyksensä mukaan aspekti riippuu vain siitä, esitetäänkö tekeminen jatkuvana vai päättyneenä – siis siitä, onko tapahtuman kesto rajoitettu vai ei. Tästä näkökulmasta Ikola tarkastelee lähinnä verbisyntaksin tempussysteemiä (liittotempukset mukaan lukien). Suo-messa on kuitenkin lisäksi olemassa perinteisesti verbien derivaatioon luettu-ja suffikseja, joilla voidaan muodostaa aikaan liittyvän lisämerkityksen saa-via uusia muotoja. Ensimmäinen tällainen prosessin sisäistä aikaa ilmaiseva verbinmuoto ilmaantuu Oulun-otoksen lapsille preesensin yksikön kolman-nen persoonan taivutusmuodossa jo iässä 1;11: *ajelee* (J. Toivainen 1990, 23).

3.2. Leksikaalisin keinoin ilmaistu aikaviitteisyys

Leksikaalisesti aikaviitteisyyttä ilmaistaan ajan adverbeilla (*nyt*) ja temporaal-isilla nominilausekkeilla, jotka usein ovat varsin vakiintuneita, idiomiluon-

teisia (*seuraavana päivänä*). Sulkala (1981) on esittänyt suomen aikuiskielen ajan adverbien kartoituksen. Hän käsittelee suomen yleiskielen temporaaliadverbeja 1960-luvun aineiston pohjalta, ja hänen jakonsa näyttää perustuvan pääosin Ahlmanin Virittäjässä 1933 esittämään luokitukseen.

Lausekokonaisuudessa temporaaliset adverbialit toimivat aikasuhteiden spesifioijina. Ne voivat olla absoluuttisia ja täsmentää tarkasti tapahtuman sijainnin aika-akselilla (*vuonna 1996*). Ne voivat myös määritellä tapahtumien keskinäisen järjestyksen (*ensin, sitten*) tai topologisen suhteen (*aikana*). Ajan adverbit voivat osoittaa myös tapahtuman relatiivisen sijainnin aika-akselilla, ja silloin on kyseessä deiktinen referenssi, joka vaihtelee puhujan näkökulman ja tilanteen mukaan (*nyt, silloin*). (Ks. Behrens 1993, 5–6, 11–12.)

Voidaan siis erottaa omaksi ryhmäkseen toisaalta anaforiset (absoluuttiset) ja toisaalta deiktiset (relatiiviset) ajan adverbit. Viimeksi manitut näyttävät olevan keskeisiä ensikielen varhaisessa omaksunnassa; anaforinen referenssi on hyvin harvinainen koko suomalaisessa aineistossamme.

3.3. Syntaktisin keinoin ilmaistu aikaviitteisyys

Syntaktisista keinoista jo pikkulapsilla alkavat esiintyä alisteiset *kun*-temporaalilauseet ja myöhemmin temporaalilauseita vastaavat upotukset, niin sanotut temporaaliset rakenteet. (Ks. esim. Siro 1964, Karlsson 1983, Toivainen 1990, Lieko 1992.) Lieko mainitsee Elinan kielestä iästä 2;9 ja 3;1 esimerkkejä, jotka viittaavat siihen, että temporaalisessa sivulauseessa ja päällauseessa propositiot ovat samanaikaiset (1992, 36). Tämä voisi ennakoida upotuksista ensimmäisen temporaalirakenteen käyttöä (*syödessä*). Kolmivuotiaiden Oulun-otoksen aineistossani ei kuitenkaan temporaalisia upotuksia vielä esiinny. (Myöhäisempiä esimerkkejä ks. Toivainen 1990, 27–32.)

4. Aikaviitteisyys *Kyöstin, Marjan, Niinan ja Villen puheessa iässä 3;0–3;1*

Kolmivuotiaista nelivuotiaiksi Kyösti, Niina, Marja ja Ville ovat Oulun-otoksen tiheimmin seuratut lapset. Nauhoituskertoja Kyöstillä on 13 (n. 154 min), Niinalla 12 (n. 130 min), Marjalla 9 (n. 115 min) ja Villellä 7 (n. 78 min). Näiden neljän lapsen kehityksestä on laajemmassa tarkastelussa mahdollista luoda seuruulinja, joka kuvastaa kunkin persoonallista tapaa laajentaa temporaalireferenssin käyttöä, mutta tässä artikkelissa tarkastelen lähinnä vain lasten ensimmäistä nauhoitetta, joka on muilta iästä 3;1 paitsi Niinalta iästä 3;0. (Villeltä on kaksi nauhoitetta kahden viikon välein, 3;1a ja 3;1b, mutta jälkimmäinen on kiinnostava lähinnä vain temporaalisten adverbien käytön osalta, ja niiden yhteydessä olenkin siihen viitannut.)

Neljän lapsen ensimmäisen nauhoitteen aineisto käsittää yhteensä 1037 repliikkiä, joista lapsen puheenvuoroja 473. Näistä hahmottuu kuva lapsen huomioon ottamisesta keskustelussa ja jo melko suuresta tasa-arvoisuudesta keskustelukumppanina. Nauhoitteissa on lapsen vuorosanoja seuraavasti: Villellä 96 vuorosanaa keskustelukumppanin sataa vuorosanaa kohti eli hän on puheenvuorojen määrässä lähes tasoissa aikuisen kanssa. Kyöstillä 81 vuorosanaa, Marjalla 82 ja Niinalla 74 vuorosanaa keskustelukumppanin sataa kohti, joten hekin hallitsevat jo hyvin vuorotellen puhumisen taidon keskustelussa. Näitä nauhoitteita voinee pitää onnistuneina tavallisen arkikeskustelun näytteinä.

4.1. Tempus- ja taksissysteemi

Tempussysteemi on kaikilla neljällä tarkastelun kohteena olevalla lapsella valmis, kuten on odotettavissakin. Oulun-otoksen lapsilla se vakiintuu käyttöön jo kaksivuotiaana, siis kolmannen ikävuoden aikana. Indikaatiivin preesensin lisäksi Villen nauhoitteessa iästä 3;1 on konditionaalinen preesens, joka verbin nesessiivisen merkitysvivahteen lisäksi sisältää myös tulevaisuuteen viittaamisen juuri konditionaalinen suffiksiin avulla:

(1) V: minulle *pitäisi* pikkuinen vasara ostaa.

Samoin Marja käyttää tulevaan toiveeseensa viitatessaan konditionaalinen preesensia *löytäisi* (ks. esim. 21). Tavallisemmin kuitenkin futuurinen viittaussuhde täsmentyy preesensin yhteydessä leksikaalisin keinoin, temporaalisen adverbien avulla.² Kaikkien neljän lapsen ensimmäisessä nauhoitteessa kolmen vuoden ikäisenä on useita menneen ajan tempuksen (imperfektin) esiintymiä aikuiskielen mukaisesti ja kontekstiin sopivasti.

Ensi oire taksissysteemistä näkyy perfektin käytössä: anteriorinen taksis ilmaantuu 20:lle Oulun-otoksen lapselle viimeistään kolmannen ikävuoden aikana. Posteriorinen taksis *on oleva, oli oleva* kuuluu vanhaan kirjasuomeen tai nykykielessä pääasiassa juhlavaan kirjalliseen koodiin (Ikola 1961, 112; 1979, 57), eikä sitä esiinny Oulun-otoksen kolmivuotiaiden nauhoitteissa. Turun kerrontakokeen aineistosta on kuitenkin Annika Pertulan raumalaisten nelivuotiaiden kaksosten videonauhoitteeseen tallennettu myös puhekielestä posteriorinen taksis, ”liittoimperfekti”: *oli oleva*. Muoto esiintyy kaksosten kahdenkeskisessä leikki-tilanteessa täysin luontevassa yhteydessä. Sen sijaan toisesta posteriorista taksista osoittavasta muodosta ”liittopreesensistä” ei ole missään projektimme aineistossa tietoja. – Kyösti, Niina ja Ville käyttävät

² Oulun aikuiskielen korpuksessa esiintyvien preesensmuotojen tärkeimmistä temporaalisista funktioista ks. Hyvönen—Jäämsä 1978, 15.

perfektiä ensimmäisessä nauhoitteessa (3;0–3;1). Marjalla ei perfektiä ole nauhoitteessa 3;1, mutta hänkin on aiemmin, siis kaksivuotiaana, käyttänyt sitä jo pari kertaa. Kyöstin ja Villen perfektin käyttö näyttää jo vakiintuneelta, koska heillä perfekti esiintyy yksikön 1. ja 2. persoonassa ja passiivissa. Esi-
merkkejä:

- (2) EV³: Missä sinä olet huristellut sillä pyörällä?
K: minä olen ajanut [m-oon ajanu] siinä pihalla.
- (3) EV: Saab on mennyt sinne lattialle nytten.
K: mutta siitä on otettu *pelti⁴ pois.

Pluskvamperfektiä ei näiden neljän kolmivuotiaan ensimmäisessä näyt-
teessä ole, mikä johtunee myös tilanteista ja keskustelunaiheista. Lapsista
Kyösti on käyttänyt pluskvamperfektiä jo aiemmin iässä 2;7.

Vertailukohtana voi viitata toisaalta virolaisten ja toisaalta puolalaisten tem-
poraalisten verbisuffiksien omaksuntaan. Projektimme viron kielen aineisto
(J. Toivainen 1994, Salo 1994, Vider 1995, K. Toivainen 1996) osoittaa, että
Kertu käyttää perfektiä iässä 2;3 ja Erikin puheessa esiintyy partisiippi ilman
kopulaa jo iässä 1;8. Selvää on, että suomalaiset ja virolaiset lapset käyttele-
vät kolmivuotiaina tempus- ja taksissysteemiä aikaviitteisyyden keinona. Puo-
lasta sen sijaan Smoczyńska (1985, 632) raportoi selvästi myöhäisemmät en-
simmäisten temporaalisuffiksien omaksumisiät, joita voi verrata taulukosta
1 (s. 89) selviäviin suomalaislasten ikiin. Puolan menneen ajan tempusten
muodostaminen on varsin mutkikasta, ja tutkituilta lapsilta ensimmäiset, omi-
en yksinkertaistettujen sääntöjen mukaan muodostetut esiintymät on tallen-
nettu iästä 2;0. Omaksumiskausi jatkui Smoczyńskan mukaan hänen tutki-
millaan lapsilla aina ikään 3;6 asti. Suomessakin perfektin ja etenkin plus-
kvamperfektin omaksumisessa on hyvin suuret erot eri lasten välillä. Tässä on
ilmeinen osuutensa aikuiskielen frekvensseillä, koska lapsi omaksuu ympä-
ristönsä kieltä. Esimerkiksi Oulun 1960-luvun kirjoitetun ja puhutun yleiskie-
len koko korpuksessa pluskvamperfekti esiintyy vain 1,59 prosentissa ja per-
fekti 10,90 prosentissa predikaattiverbeistä, kun taas yleisin tempus on pree-
sens (59,29 %) ja toiseksi yleisin imperfekti (27,29 %) (Hyvönen–Jämsä 1978,
14–19).

4.2. Aspektimainen systeemi

Aspektimainen systeemi tekee kolmivuotiailla tuloaan vielä iässä 3;1, vaikka
ensimmäinen kontinuaatiivisuffiksin sisältävä verbi Oulun-otoksessa esiintyy

³ EV = Eeva Viinamäki.

⁴ Tähti osoittaa sanan fokusoiduksi.

iässä 1;11. Marjan toistuvasti käyttämä, kesken jäävä muoto *heitte-* osoittaa vartalon vahva-asteisuudella kontinuaatiivisuffiksin sisältävän verbin tapailua, vaikka 1. persoonan muoto ei täysin ”onnistu” morfologialtaan. Esimerkki on äidin ja Marjan keskustelusta:

- (4) Ä: Tuossa on tuommoinen *koira (kuvakirjassa).
 (M heittelee kirjoja ilmaan.)
 Ei saa heitellä.
 M: *heitte-*, *heitte-*, ...

Ville käyttää momentaanista *-ahta-* verbiä *tipahti*:

- (5) V: tuo tänne päin kanssa kaivoi ja tuonne päin.
tipahti auto tuonne.

Niinalla ja Kyöstillä ei kyseisessä nauhoitteessa tällaisia verbejä ole – Kyösti on käyttänyt aiemmin suffiksia *-ele-* iässä 2;3: *katsellaan*. (Lisäesimerkkejä ks. Toivainen 1990, 82–83.)

4.3. Temporaaliset adverbrit

Temporaaliset adverbrit viittaavat suhteelliseen aikaan kolmivuotiaiden nauhoitteissa, ja tämä temporaalinen deiksis merkitsee siis viittaamista edeltävään, samanaikaiseen tai seuraavaan tapahtumahetkeen puhehetki origona. Niina, Kyösti ja Ville käyttävät yhteensä neljää deiktistä temporaaliadverbia: *nyt*, *sitten*, *huomenna*, *kerran*. Marjan ilmaukset ovat epävarmoja diffuusin merkityksen ja epäselvän kontekstin vuoksi.

Niina käyttää kolmea adverbia: *kerran* on verbin preteritin kanssa ilmaisemassa epämääräistä ajankohtaa menneisyydessä (useita viikkoja aikaisemmin); *nyt* esiintyy preesensin kanssa merkityksessä ’tällä hetkellä’, siis puhehetkellä; *sitten* esiintyy kerran preesensin ja kahdesti preteritin kanssa ilmaisemassa peräkkäisten tapahtumien järjestystä. Näissä esimerkeissä adverbi on selvästi temporaalinen eikä ole pelkästään konjunktion tapainen luettelemisen apusana. Adverbeja käyttämällä Niina siis täsmentää aikamuodon ilmoittamaa tapahtuman sijaintia aika-akselilla.

- (6) EV: onko siellä tätejäkin siellä puistossa?
 (N nyökkää puhumatta.)
 EV: On. Jaa-a.
 N: ei ole **nyt* (= ’nauhoitushetkellä’).
- (7) EV: Mitä muuta tekee?
 N: *sitten* *harjaa. (= kuvakirjan tyttö)
- (8) EV: Kiikuitte. Mitä muuta?
 N: *sitten* tultiin *kotiin.

(9) EV: Kuka se Eki on?

N: *kerran* oli meillä.

(Eki-eno on ollut Niinan kotona muutamaa viikkoa aiemmin.)

Kyöstillä on nauhoitteessa iässä 3;1 kaksi adverbia: *nyt* ja *taas*. Näistä *nyt* on käytössä sekä preesensin että preteritin kanssa. Esimerkissä (10) puhehetki on sama kuin viittaushetki:

(10) K: *nyt* tulee Saab täältä.

Esimerkissä (11) adverbien yhteydessä olevasta preteritistä voi päätellä, että viittaushetki on aivan lähellä.

(11) EV: Sinne meni.

K: *nyt* meni tuonne. poikki meni.

Esimerkin (12) adverbi *taas* ilmaisee toistuvaa tapahtumista ja vastaa haastattelijan repliikissään käyttämää frekventatiivista verbiä *ajelet*. Kyösti nimittäin leikkii autoillaan eikä ole kiinnostunut yhteisestä kuvakirjan katselusta. Aspektimainen systeemi ilmenee siis eri keinoin syötöksessä ja vastauksessa: aikuisella verbisuffiksin avulla ja lapsella vastauksessa toistuvuutta ilmaisevaa adverbia käyttäen:

(12) EV: Taida muuta kun *ajelet* vaan niillä autoilla --

K: katso **taas* peräkkäin.

(= leikkiautot kolarin jälkeen niin kuin hetkeä aiemminkin)

Marjalla on monologissaan kuvakirjan katselussa luettelomainen mumina: ”siksi aikaa kun koko ajan”, mutta repliikillä ei ole selvää kontekstia, joten sen liittyminen selvään temporaaliseen viittaamiseen on epävarmaa.

Ville käyttää kolmea temporaalista adverbia: ensimmäisessä nauhoitteessa (3;1a) *nyt* esiintyy kolmesti preesensin kanssa ja *sitten* neljätoista kertaa, sekä preesensin että preteritin kanssa. Kolmas adverbi on kiinnostava *huomenna*, mutta se ei ehkä merkitsekään vielä täsmällisesti ’tätä päivää seuraavaa päivää’. Ville saattaa viitata sanalla yleisesti vain tulevaan, siis merkitys olisi ’myöhemmin’, ’toisella kertaa’ tai ’joskus tulevaisuudessa’. Tämäntapainen käyttö on tuttua aikuiskielestäkin (NS s.v. *huomenna*; Sulkala 1981, 88). Seuraava esimerkki valaisee asiaa: ”Suomen ja Viron kulttuurisuhteet tänään ja huomenna”. Siinä temporaalinen ilmaus merkitsee ’nyt ja tulevaisuudessa’. Villen viittaussuhde ei kuitenkaan selkeästi muistuta tätä käyttöä:

(13) KL⁵: Rakennetaanko sitä sitten nyt? (= ’rakennammeko me’)

Onko sitä vielä rakennettu?

V: on.

KL: Mm.

V: *huomenna*.

⁵ KL = Leena Kontiokari.

Toisaalta haastattelijan repliikissä on kaksoiskysymys: jos Ville vastaa ensimmäiseen sanalla *huomenna*, merkitys voi olla mainittu 'ei nyt' tai 'tulevaisuudessa'. Mutta jos Ville vastaa uudestaan kysymykseen "Onko sitä vielä rakennettu?" lisäämällä vastaukseensa "On." uutena repliikkina adverbini "Huomenna.", se voisi vielä kolmivuotiaalla olla diffuusi ajan ilmaus, joka viittaa-kin menneeseen, etenkin juuri perfektin yhteydessä. Tällöin merkitys on 'aiemmin'. Kontekstinkaan avulla asia ei täysin selviä. Kyseessä on joka tapauksessa Villen nauhoitteiden ensiesiintymä ajan adverbista *huomenna*.

Sitten-adverbini esiintymien suuri joukko kiinnittää huomiota Villen nauhoitteessa. Aina adverbini ei ole selvästi aikaviitteinen, vaan se voi partikkelina vain sitoa peräkkäisiä ilmauksia toisiinsa. Esimerkiksi:

- (14) KL: Mihinkä ne nuo lumet aina viedään tuolta kun niitä otetaan pois tuolta tieltä? Tiedätkö sinä mihin ne sitten viedään?
 V: viedään *kaatopaikalle.
 KL: Joo niin ne varmaan viedäänkin.
 V: *sitten* lapiolla sulataan maahan.
sitten otetaan tuo santa pois tuonne.
sitten pannaan kiinni lumi.
 KL: Mm.
 V: *sitten* (pannaan santa kiinni). (Loppu kuiskaten.)

Tällainen *sitten*-sanani käyttö esiintyy myös lapsen kuvatessa sanoin omaa tekemistään, siis toiminnan yhdistämisessä puheeseen. Esimerkiksi:

- (15) KL: Mm. Että voisi hakata.
 V: nauvoja siihen Tuomon kotiin.
 KL: Mihinkä?
 V: *sitten* *Tuomon kotiin.
sitten näin panee tämmöisen oven.
sitten, *sitten* tulee ikkunatkin, ikkunat Tuomo tuo, ostaa.
sitten minä hakkaan *nekin kiinni.

Villeltä on myös kaksi viikkoa myöhemmin tehty nauhoite (3;1b), ja siinä esiintyy 7 kertaa adverbini *nyt*. Kolmesti se on temporaalisen adverbini funktiossa preesensin yhteydessä merkityksessä 'tällä hetkellä', mutta muuten se on käytössä partikkelimaisesti, vain sitomassa peräkkäisiä tapahtumia Villen kuvatussa leikki-autolla ajoaan samanaikaisesti sanoin:

- (16) V: *nyt* se ajoi (-). ja putosi *rööriin.
 KL: Mm.
 V: *nyt* vesi *vie rööriin.
 **nyt* tämä, ai kaatuu *nurinpäin, tämä auto noin nurinpäin.
 KL: Mm.
 V: *nyt* pannaan tuli palaan se, (se auto). palaako rikki?

Toisaalta *nyt*(*ten*) on kolmivuotiaalla Villellä myös selvästi temporaalinen, kuten seuraavassa esimerkissä (3;1a) merkityksessä 'juuri äsken' preteritin

yhteydessä käytettynä. Tässä poika on kiinnostunut juuri tehdyn nauhoituksen teknisestä onnistumisesta.

- (17) V: minulle *tuli haastattelu.
 KL: Mitä?
 V: tulihan minulle *nyttēn* haastat-, (haastattelu)?
 (Loppu kuiskaten.)
 KL: Joo tuli.

4.4. Temporaalet sivulauseet

Temporaalet sivulauseet ovat harvinaisia Oulun-otoksen kolmivuotiaiden teksteissä. Kotileikkien keskustelut ja kuvakirjankatselut, joita haastattelutilanteet ovat, suosivat vuorovaikutuksen tähden aika lyhyitä repliikkejä. Tarkasteltavissa ensimmäisissä nauhoitteissa Niinalla ja Villellä ei ole ollenkaan temporaalet sivulauseita; Ville käyttää kyllä kysyviä sivulauseita. Marjankin temporaalet sivulauseen käyttö on epäselvä tapaus. Sen sijaan Kyöstin repliikissä kesken jäävällä sivulauseella on selvästi temporaalet referenssi, vaikka ilmaus kokonaisuutena jää ellipsiksi. Konjunktio *kun* esiintyy kyllä Niinan, Kyöstin ja Marjan vuorosanoissa, mutta sillä ei ole temporaalet viit-taussuhdetta, vaan se on adversatiivisessa käytössä.

Niinalta ovat seuraavat esimerkit *kun*-konjunktin adversatiivisesta käytöstä kiellon yhteydessä:

- (18) EV: Ei se taida olla koppi. Olisiko se tuommoinen?
 N: ei se ole-*kun* *talo.
 (19) EV: Otitko sinä sieltä puusta sitten sen (= tammenterhon)?
 N: en-*kun* [enkö] sieltä ... (N panee tammenterhon suuhunsa)
 EV: Älä panekaan...
 N: *laukusta.
 (20) EV: Menikö se uimaan?
 N: ei-*kun* [eiku] meni *laivaan.

Marjan nauhoitteen ainoa *kun*-konjunktin esiintymä on repliikistä, jonka avulla hän haluaa saada äidin selaamaan kuvakirjaa löytääkseen sieltä toisen, pupua esittävän kohdan eikä nälkäisen possun kuvia, joita äiti parhaillaan haluaisi näyttää:

- (21) Ä: Mitä se (= possu) haluaa syödä?
 M: ruokaa.
 Ä: *Mitä ruokaa?
 M: siksi aikaa *kun* koko ajan ...
 pupu löytäisi, pupu ja löytääkin (-).
 (M. haluaa ilmeisesti katsoa pupun kuvaa.)

Kyöstin *kun*-konjunktiolla alkava ilmaus on vielä elliptisempi kuin Marjan pojan keskustelukumppaneiden liian innokkuuden vuoksi:

- (22) EV: Missä se on se mummun mökki?
 K: täältä mennään tänne.
 (K piirtää kirjan lehdelle tietä sormellaan.)
 Ä: Muistatko sinä mitä se on, siellä missä kaukana se on?
 V: täällä se on. tässä.
 Ä: Mikä sen paikan nimi on?
 V: tässä. tässä.
 EV: Niin. Siinä se on.
 K: katsopa *kun* ...
 EV: (yhtaikaa) Voi että se oli kaukana.

Runsasta vuotta myöhemmin Kyöstin nauhoitteesta (iästä 4;2) tapaa aikasuhteiltaan kiinnostavan yhdyslauseen, jossa päälauseen perfekti ja temporaalisen sivulauseen preteriti muodostavat kokonaisuuden. Ilmaus osoittaa, että perfekti *olen istunut* ei painota itse mennyttä tapahtumaa vaan istumiskokemuksen säilyvyyttä ja relevanssia puhehetkellä. Toisaalta Kyösti osoittaa konjunktion *silloin kun* avulla istumisensa ja preteritillä *oli* ilmaise-mansa Ukin ja Ranen ulkonaolemisen saman menneen hetken aikaisiksi tapahtumiksi.

- (23) K: kyllähän minä siinä (moottoripyörän päällä) *olen istunut silloin kun* ukki ja Rane *oli* ulkona.

Tavoitteenani on myöhemmin selvittää kaikista otoksen kaksi–nelivuoti-aiden näytteistä, miten *kun*-konjunktio saa adversatiivisen käytön rinnalle yhä selvemmin myös temporaalisen funktion ilmausten kaiken aikaa mutkistuvien aikasuhtekokonaisuuksien yhteydessä.

4.5. Aikaviitteisyys iässä 3;0–3;1

Tiivistelmänä on taulukossa 1 esitetty tarkasteltavien neljän lapsen temporaali-referenssi iässä 3;0–3;1. Esiintymät ovat sulkeissa, jos ne ovat myöhemmästä iästä, kuitenkin ennen nelivuotispäivää. Marjalla ei ollut ajan adverbija ensimmäisessä nauhoitteessa, mutta myöhempiäkään ei selkeyssyistä ole pantu tähän taulukkoon edes sulkeisiin.

Tempussysteemi on valmis kolmen vuoden iässä, samoin taksis muuten, paitsi että Marjalta puuttuu pluskvamperfekti. Aspektimaisesta verbisysteemistä on merkkejä Kyöstin, Marjan ja Villen puheessa kolmen vuoden iässä. Samoin muut paitsi Marja käyttävät jo heti kolme vuotta täytettyään temporaalisia adverbija deiktiseen referenssiin. Aikaa ilmaisevat alisteiset lauseet alkavat vakiintua kaikilla näillä kolmivuotiailla, niin että niistä tulee varsin suosittuja aikaviitteisyyden keinoja nelivuotissyntymäpäivän tienoilla.

Taulukko 1. Temporaalireferenssi iässä 3;0–3;1.

Kielenkeino	Niina	Kyösti	Marja	Ville
TEMPUS				
preesens y.3.p.	1;1	1;5	2;2	1;5
imperfekti	1;9	1;8	2;5	1;8
TAKSIS				
perfekti	2;5	2;3	2;7	2;1
pluskvamperfekti	(3;3)	2;7		(3;8) ⁶
ASPEKTINTAPAISET SUHTEET		(-ele) (-ahta-)	-ele-	-ahta-
DEIKTISET AJAN ADVERBIT				
sijainti				
aika-akselilla	<i>nyt,</i> <i>sitten</i> <i>kerran</i>	<i>nyt</i>		<i>nyt</i> <i>sitten</i> <i>huomenna</i>
frekvenssi		<i>taas</i>		
TEMPORAALISET SIVULAUSEET	<i>(kun)</i>	<i>kun</i>	<i>kun</i>	<i>(kun)</i>

5. Temporaalisten keinojen ekspansiivisuus neljännen ikävuoden aikana

Oulun-otoksen 20 lapsen nauhoitteissa on neljännen ikävuoden loppupuolella muutamia, joissa tulee mielenkiintoisella tavalla näkyviin suomen kielen lapselle tarjoamien temporaalisten keinojen muuttuminen lapsen keskustelussa hyvin keskeisiksi. Yhtä intensiivisesti kuin lapsi ensimmäisenä ikävuotenaan saattaa väsymykseen asti harjoitella pystyynnousua häkkisängyn tuen turvin, esimerkiksi Maila iässä 3;9 käyttää 14 minuutin nauhoitteessaan 24:ää temporaalista adverbialaali-ilmausta, joista 14 esiintymää on adverbeja ja 10 alisteisia temporaalilauseita. Eri adverbeja on kuusi: *eilen* 'kuluvan päivän edellispäivänä', *sitten* ilmaisemassa tapahtumien järjestystä viittauksena puhehetkeä seuraavaan hetkeen, *vielä* 'yhä' viittaamassa edelleen jatkuvaan tapahtumaan, *nyt* viittaamassa puhehetkeen, *kauan* ja *aina* viittaamassa tapahtuman kestoon.

Tämä Mailan nauhoitus on lisäksi sikäli poikkeuksellinen, että opiskelijanauhoittaja on vieraskielinen eikä hänen suomen kielen kompetenssinsa ulotu kuin tavanomaisimpaan puhekielen rekisteriin. Myös hänen lapsen kanssa keskusteluun sopiva tilanteenmukainen sanavarastonsa on suhteellisen suppea. Mailan temporaali-ilmausten runsaus ei silti ilmeisesti johdu näistä jonkinta-

⁶ Ahonen 1980, 67.

soisista viestintävaikeuksista eikä ole siis tulkittavissa vain jo pikkulapsen notkeasti käyttämäksi ulkomaalaiskoodiksi.

Samantapainen temporaaliviittausten runsaus on nimittäin nähtävissä myös esimerkiksi Leevin nauhoitteessa iästä 3;11 ja Kyöstin nauhoitteessa iästä 4;2. Kyösti käyttää siinä 11 minuutin aikana 8:aa erilaista ajan adverbia: *nyt* viittaauksessa, johon puhehetki sisältyy; *sitten*, (ei) *enää*, *vielä*, joissa viittaushetki on puhehetkeä seuraava; *jo*, *ensin*, joissa viittaushetki on puhehetkeä edeltävä; *juuri* 'hetki sitten' ja *eilen* 'kuluvan päivän edellispäivänä' relatiivisesti viittaamassa puhehetkeen suhteessa olevaan aikaan, jolloin puhehetki siis on deiktinen origo.

Maila ja Kyösti käyttävät mainittuja adverbeja kontekstissa aivan aikuiskielen tapaan näissä keskusteluissa, jotka on nauhoitettu lähellä heidän nelivuotissyntymäpäiväänsä. Toistakymmentä adverbia viittaa tapahtuman ajankohtaan aika-akselilla ja vain pari ilmaisee ajan kestoa tai tapahtuman frekvenssiä. Aikuiskielessäkin ajankohdan adverbeja on eniten. Esimerkiksi Sulkalalla on 1960-luvun korpuksessa 60 ajankohtaa, 20 frekvenssiä ja 11 kestoa ilmaisevaa adverbia. Ajankohdan adverbit näyttävät omaksunnan alkuvaiheessa keskeisiltä, mikä on ymmärrettävää, sillä omaksuuhan lapsi kuulemaansa ympäristön kieltä.

Anaforisesta viittaamisesta ei ole näyttöä tässä tarkastelemissani nauhoitteissa. Lapsista Leevi käyttää iässä 3;11 muutamia temporaalisia adverbialausekkeita, jotka koostuvat useammasta kuin yhdestä sanasta. Näiden joukossa on yksi anaforinen ilmaus: *kolmen viikon päästä*, jossa ajankohta ilmoitetaan täsmällisesti puhehetken mukaan määräytyvästi:

(24) L: minä olen *kolmen viikon päästä* neljä vuotta.

Leevin ilmaus saattaa olla varhemmista keskusteluista memoroitu lauseke, joka hänen kielellään on yhä merkitykseltään diffuusi 'aika pian tulevaisuudessa'. Tätä ei kontekstin avulla ole mahdollista varmistaa, vaikka nauhoitettaessa Leevin syntymäpäivä todella oli kolmen viikon päässä.

Suomen kielen temporaalireferenssin keinojen käyttö monipuolistuu ja täsmentyy Oulun-otoksen lasten puheessa neljännen ikävuoden aikana. Morfologisten viittauskeinojen rinnalle ja täsmennykseksi tulevat leksikaaliset ja syntaktiset keinot. Loppupuolella aikaan sidoksissa oleva ajattelu näyttää saavan useilla lapsilla hetkellisesti suorastaan keskeistä painoa ainakin näissä satunnaisesti nauhoitetuissa kotikeskusteluissa.

LÄHTEET

AHLMAN, ERIK 1933: Adverbeista. *Virittäjä*. Helsinki.

AHONEN, KAARINA 1980: *Taivutusuffiksien ilmaantuminen oululaisen Villen kieleen*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.

- BEHRENS, HEIKE 1993: *Temporal reference in German child language: form and function of early verb use*. Koninklijke Wöhrmann b.v., Zutphen.
- BERMAN, RUTH – DAN I. SLOBIN 1994: *Relating events in narrative: a crosslinguistic developmental study*. Erlbaum, Hillsdale New Jersey.
- HAKULINEN, LAURI (1941) 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Keuruu.
- HERWEG, M. 1990: *Zeitaspekte: die Bedeutung von Tempus, Aspekt und temporalen Konjunktionen*. Deutscher Universitäts Verlag, Wiesbaden.
- HYVÖNEN, TUULA – TUOMO JÄMSÄ 1978: *Tempukset 1960-luvun suomen lehti- ja yleispuhekielessä*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 13. Oulu.
- IKOLA, OSMO 1961: *Lauseopin kysymyksiä*. Tutkielmia nyky-suomen syntaksin alalta. Tietolipas 26. Helsinki.
- IKOLA, OSMO (toim.) 1979: *Nyky-suomen käsikirja*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki.
- JAKOBSON, ROMAN 1957: Shifters, verbal categories, and the Russian verb. *Selected writings 2: Word and language*. The Hague – Paris 1971.
- KANGASMAA-MINN, Eeva 1988: Suomalais-ugrilaisia aikasuhteita. *Sananjalka* 30. Turku.
- KARLSSON, FRED 1983: *Finnish grammar*. Porvoo.
- LIEKO, ANNELI 1992: *The development of complex sentences. A case study of Finnish*. *Studia Fennica Linguistica* 3. Helsinki.
- 1995: *Temporal adverbs and the development of the expression of temporal relations*. Esitelmä Lapsen ensikielen omaksunnan symposiumissa 8. fennougristikongressissa Jyväskylässä 12.8.1995.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics 1–2*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MILLER, GEORGE A. – PHILIP N. JOHNSON-LAIRD 1976: *Language and perception*. Cambridge University Press, Cambridge.
- NS = *Nyky-suomen sanakirja*. Lyhentämätön kansainpääntös. Porvoo 1967.
- REICHENBACH, H. 1947: *Elements of symbolic logic*. MacMillan, New York.
- SALO, AGE 1994: Muutelooppide ilmumine ühe Eesti lapse keelde vanuses 1.5.–2.5. TOIVAINEN, KIRSTI – JORMA TOIVAINEN (toim.), *Ensikielenä suomalaiskieli*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 46. Turku.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki.
- SLOBIN, DAN I. 1985: Crosslinguistic evidence for the language-making capacity. SLOBIN, DAN I. (toim.), *The crosslinguistic study of language acquisition. Volumes 1–2*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale New Jersey.
- SLOBIN, DAN I. (toim.) 1985: *The crosslinguistic study of language acquisition. Volumes 1–2*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale New Jersey.
- (toim.) 1992: *The crosslinguistic study of language acquisition. Volume 3*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale New Jersey.
- SMOCZYŃSKA, MAGDALENA 1985: The acquisition of Polish. SLOBIN, DAN I. (toim.), *The crosslinguistic study of language acquisition. Volumes 1–2*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale New Jersey.
- STEPHANY, URSULA 1985: *Aspekt, Tempus und Modalität. Zur Entwicklung der Verbalgrammatik in der neugriechischen Kindersprache*. Günter Narr, Tübingen.
- STRÖMQVIST, S., RAGNARSDÓTTIR, H., ENGSTRAND, O., JONSDÓTTIR, H., LANZA, E., LEIWO, M., NORDQVIST, Å., PETERS, A., PLUNKETT, K., RICHTHOFF, U., SIMONSEN, H. G., TOIVAINEN, J. JA TOIVAINEN, K. 1994: Language development – a Scandinavian perspective. SVEN STRÖMQVIST (toim.) *Special session on language development. Proceedings of the XIVth Scandinavian conference of linguistics and the VIIIth conference of Nordic languages and general linguistics, August 16–21 1993*. Gothenburg papers in theoretical linguistics 74. Göteborg.
- 1995: The Inter-Nordic study of language acquisition. *Nordic Journal of Linguistics* 18.
- SULKALA, HELENA 1981: *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Acta Universitatis Oulensis B 8. Philologica 3. Oulun yliopisto, Oulu.
- THELIN, NILS B. 1978: *Towards a theory of aspect, tense and actionality in Slavic*. Acta Universitatis Upsaliensis: Studia Slavica Upsaliensia 18. Stockholm.
- TOIVAINEN, JORMA 1976: *Lapsenkielen tutkimushanke 1970–1976*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 6. Oulu.

- TOIVAINEN, JORMA 1977: The use of past time verb forms by Finnish children in their second and third years as a reflection of their temporal cognitive abilities. G. DRACHMAN (toim.), *Akten der 3. Salzburger Jahrestagung für Linguistik (Psycholinguistik)*. Salzburger Beiträge zur Linguistik 4. Neugebauer, Salzburg.
- 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 359. Helsinki.
- 1987: Kielen aikasuhteet ja lapsi. *Sananjalka* 29. Turku.
- 1990: *Acquisition of Finnish as a first language: general and particular themes*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 35. Turku.
- 1994: Suomi ja viro lapsen ensikielenä. TOIVAINEN, KIRSTI – JORMA TOIVAINEN (toim.): *Ensikielenä suomalaiskieli*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 46. Turku.
- TOIVAINEN, KIRSTI 1995: *Suomalaislasten temporaalijärjestelmän vakiintuminen neljän vuoden ikään mennessä*. Esitelmä Lapsen ensikielen omaksunnan symposiumissa 8. fennougristikongressissa Jyväskylässä 12.8.1995.
- 1996: Kielenomaksunnan tutkimushistoriaa. KIRSTI TOIVAINEN (toim.) *Suomalaiskielten omaksunista tutkimassa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 53. Turku.
- TOIVAINEN, KIRSTI – JORMA TOIVAINEN (toim.) 1994: *Ensikielenä suomalaiskieli*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 46. Turku.
- VIDER, K. 1995: *2–3-aastaste eesti laste sõnavara*. Diplomitöö. Tartu Ülikool, Eesti keele õppetool.
- WIIK, KALEVI 1976: Suomen tempusten syvä- ja etärakenteesta. *Viritäjä*.
- VUOJAMO, KIRSI 1982: *Taivutussuffiksien ilmaantuminen oululaisen Niinan kieleen*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.

KIRSTI TOIVAINEN: *Temporal reference by Finnish children aged three years*

The main research problems in the Turku project of first language acquisition, "Acquisition of Finnish and related languages" are temporality and locality. This article represents that part of the study which is analysing the means used by young children in referring to time. The research data here are one part of "Toivainen's Oulu sample", recordings of four children aged 3;0–3;1. My research problem is how these four children (named Niina, Kyösti, Marja and Ville) mark temporal reference by different linguistic means at the age of three years. Some detailed comparisons are made with other recordings of Oulu children with respect to the expansion of marking temporal reference.

Temporal reference is expressed in Finnish by the following means: **morphologically** by inflectional and derivative verb suffixes, **lexically** by temporal adverbs and nominal phrases with a temporal meaning, and **syntactically** by means of subordinate temporal clauses, temporal embeddings and the form of the object case (accusative versus partitive). Not all of these occur in the language of three-year old children.

In Finnish, time relations are marked in verbs by means of three grammatical suffix systems: a system of inflection for tense, a system of taxis (traditionally included in verb conjugation), and an aspect-like system (traditionally included in verb derivation). The inflected tense system of Finnish consists of only two tenses, a present and a past (the preterite); the present tense is used to refer to the future as well, often specified by means of a temporal adverb or other lexical means. In the taxis system, auxiliary verbs and inflectional suffixes are used to mark the reference relation indicating an anterior contact to a non-past or past time, yielding a present perfect and a past perfect tense. These are traditionally called compound tenses; semantically, however, they indicate the direction of time, usually in an anterior sense. Therefore the more informative term "taxis" is used here instead of the term "compound tenses". The systems of tense inflection and taxis are more or less complete at the age of three years; only the past perfect is lacking in the recordings of some children.

Finnish does not have an aspect system as in some Indo-European languages, but there is the possibility of indicating process-internal time relations by means of verb suffixes. The issue is one of durativity: an event may for instance be marked as ongoing (continuative) by a productive suffix *-ele-*, or as momentary by a non-productive suffix *-ahta-*. This marking is not obligatory, but semantically it can nevertheless be considered an aspect-like system. Verbs expressing aspectual relations begin to occur at the age of three years: there are sporadic tokens of these verbs in the

recordings of two of the four children at the age of 3;1, while the first occurrences emerge at the age of 1;11.

The temporal adverbs of these four three-year-olds are deictic, referring to relative time; locations on the time line are referred to by four deictic adverbs used by Niina, Kyösti and Ville (Marja's expressions are uncertain.) One of these adverbs, diffuse in meaning, points to the future (*huomenna* 'later on'), one used with the past tense to the relatively remote past (*kerran* 'sometimes') and two adverbs refer, depending on the context and on the tense used, to an event in the future, present or past (*nyt* 'now', *sitten* 'then'). These two adverbs are also used without a clear temporal reference in listing events or acts. Only one adverb (used by Ville) is an adverb of frequency (*taas* 'again').

Temporal subordinate clauses are still rare at the age of 3;1, at least in these recordings of "Toivainen's Oulu Sample". Niina and Ville have none (though Ville uses subordinate questions), but there are occurrences in the recordings of Kyösti and Marja (whose usage, however, is uncertain). The particle *kun* is used in the adversative meaning 'but' by Niina, Kyösti and Marja. This adversative function of *kun* seems to emerge earlier than the temporal function.

In the recordings of Maila (3;9), Leevi (3;11) and Kyösti (4;2) there is an interesting expansion of temporal reference. These children use different temporal adverbs and subordinate temporal *kun*-clauses almost exuberantly. The fourth year seems to be important for children in combining and establishing the use of different means of expressing temporal reference, *i.e.* earlier acquired morphological devices as well as newer lexical and syntactic ones. The coordination of different devices now becomes semantically increasingly expressive.

